

Transformations in Self-Understanding as Global Citizens: An Ethnographic Study of the Lived Experiences of High School Students in Rasht

Zahra Esmail Zadeh Limudehi

Department of Social Sciences, Science and Research Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran

Soheila Alirezanejad *

Department of Social Sciences, Garmsar Branch, Islamic Azad University, Iran

Mohammad Mahdi Rahmati

Associate Professor, Department of Social Sciences, University of Guilan, Iran

1. Introduction

This study examines the transformation of high-school adolescents' self-understanding as "global citizens" in the city of Rasht. The central question is how, within the everyday contexts of school and neighborhood, adolescents translate encounters with digital media and intercultural contacts into an experience of a "globalized self," and what implications this process holds for formal education. The social backdrop of the study is the expansion of affordable mobile internet, social networks, and cross-border flows of commodities and symbols—developments that have made local and national meaning-boundaries more permeable and have influenced styles of life, language, music, and even patterns of friendship. In this situation, schools' expectations of the "ideal student" can at times come into tension with adolescents' global sensibilities and horizons. Adopting an experience-centered and context-sensitive approach, the article explores the mechanisms of this tension/synergy through adolescents' lived narratives and, on that basis, offers implications for educational policy and curriculum design.

2. Literature Review

The literature on cultural globalization underscores time-space compression and expanding cross-border flows of meaning; adolescents increasingly circulate within networks of global scale. The present study draws on complementary ideas: time-

* Corresponding Author: soheilaalirezanejad@iau.ac.ir

How to Cite: Esmaeilzadeh Limodehi, Z; Alirezanejad, S; Rahmati, M. M. (2026). Transformations in Self-Understanding as Global Citizens: A Study of the Lived Experiences of High School Students in Rasht, *Journal of Social Development and Welfare Planning*, 16(65), 35-71.

space compression and disembedding, which enable simultaneous presence in “here/elsewhere”; cultural flows and imaginative spaces, which move styles of dress, music, language, and consumption; the network society, which reminds us of unequal access to digital infrastructures and cultural capital; and heightened sensitivities to risk and inequality at a global scale, which invite normative re-examination. Together, these perspectives guide the analysis toward understanding “global citizenship” not as a fixed normative label but as a fluid, negotiated field of experience in which adolescents selectively recombine local/global values and identities, shift reference authorities, and redefine agency in relation to wider networks.

3. Method

The study employs a qualitative design in the form of educational ethnography. The field comprised three public high schools in Rasht. Fifteen female and male students from grades 10–12 participated via purposive sampling aimed at capturing diverse experiences. Data were gathered through participant observation in school and surrounding spaces, field notes, and semi-structured interviews. With informed consent, interviews were audio-recorded and fully transcribed. Transcripts and field notes were organized and coded in MAXQDA 2022. Thematic analysis proceeded in a combined inductive–deductive manner: open codes were first extracted from narratives and then clustered and interpreted in light of the conceptual framework. Ethical procedures included confidentiality, the possibility of withdrawal at any stage, and the use of pseudonyms. Credibility was supported through triangulation of data sources, peer debriefing, and member checking on selected findings.

4. Findings

Findings coalesced around five interrelated themes:

1. **Globalization of everyday experience.** Social media, music, online gaming, and video content function as channels of contact with transnational patterns; adolescents reconfigure vocabulary, dress, aesthetic taste, and conversational styles. Alongside a heightened “sense of being in the world,” this generates intergenerational gaps with parents and at times with teachers.
2. **Globalization of values.** Respect for difference, individual choice in dress and lifestyle, and sensitivity to human rights and the environment are selectively internalized. Yet tensions with formal school rules and family expectations recur across narratives.
3. **Strengthened critical stance.** Continuous exposure to competing narratives and cross-border comparison stimulates questioning of instructional quality, power relations at school, and gender stereotypes. This manifests in micro-practices—careful selection of news sources, peer dialogue, and teacher-directed claims-making—and informs future educational and occupational aspirations.

4. **Identity dynamism.** Shifts in reference groups from family to peer circles and influencers, reconsideration of prior beliefs, and the emergence of hybrid (local/global) identities are salient. “Movement” appears as a core value—movement in knowledge (language learning), in space (travel/potential migration), and in networks (expanding connections)—producing both motivation and the anxiety of comparison and competition.

5. **Salience of the individual self and agency.** Self-confidence, independence, and personal planning gain legitimacy. When schools create opportunities for collaborative projects, problem-based learning, and intercultural dialogue, they become platforms for rehearsing global citizenship; when they default to discipline and rote transmission, affective and symbolic distance from students grows.

5. Discussion and Conclusion

For participants, “global citizenship” is not a static identity but a fluid, negotiated process in which they navigate between cosmopolitan attractions, local commitments, and structural constraints (including unequal digital access and differences in cultural/economic capital). Educational policy should take this fluidity as a given and, rather than prescribing fixed normative packages, embed reflective and intercultural learning opportunities within the curriculum. Practical recommendations include: strengthening media and comparative literacy in upper secondary education; designing interdisciplinary units on global issues (climate, health, migration) connected to local life; teaching skills of intercultural dialogue and diverse teamwork; and creating school spaces for responsible student agency (thematic clubs and service-learning projects). In parallel, psychosocial support is needed to help manage anxieties arising from cross-border comparison and competitive pressure. In sum, the globalization of everyday life reshapes adolescents’ understandings of “self,” “other,” and “future.” By recognizing this reality—and converting difference into a learning opportunity—schools can help cultivate critical, responsible, and capable citizens for an interconnected world.

Keywords: Globalization, Global Citizenship, Social Identity, High School Students of Rasht, Ethnography

فصلنامه علمی برنامه‌ریزی رفاه و توسعه اجتماعی
دوره شانزدهم، شماره ۶۵، زمستان ۱۴۰۴، ص ۳۵-۷۱
qjssd.atu.ac.ir
DOI: doi.org/10.22054/qjssd.2025.86431.2688

تحول در درک از خود به مثابه شهروند جهانی: مطالعه‌ای بر تجربه زیسته دانش‌آموزان دبیرستانی شهر رشت

گروه علوم اجتماعی، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران

زهرا اسمعیل‌زاده لیمودهی

گروه جامعه‌شناسی، واحد گرمسار، دانشگاه آزاد اسلامی، گرمسار، ایران

سهیلا علیرضانژاد*

دانشیار گروه جامعه‌شناسی، دانشگاه گیلان، رشت، ایران

محمد مهدی رحمتی

چکیده

در این پژوهش، تغییرات ایجادشده در درک دانش‌آموزان ساکن شهر رشت از هویت خود به مثابه شهروند جهانی مورد بررسی قرار گرفته است. جهانی‌شدن به عنوان پدیده‌ای اجتماعی و فرهنگی، موجب تحول در نگرش‌ها، ارزش‌ها و هویت نسل جوان شده و آنان را با چالش‌هایی در بازتعریف شهروندی روبه‌رو کرده است. هدف این پژوهش، شناخت ابعاد مختلف این تغییرات هویتی و تحلیل تجربه‌های زیسته نوجوانان در مواجهه با فرآیند جهانی‌شدن است. پژوهش با روش قوم‌نگاری انجام شده و داده‌ها از طریق مصاحبه‌های نیمه ساختاریافته با ۱۵ دانش‌آموز دختر و پسر دبیرستانی (پایه‌های دهم تا دوازدهم، در بازه سنی حدود ۱۵ تا ۱۸ سال) و مشاهده مشارکتی در فضای مدرسه گردآوری شده‌اند. تحلیل داده‌ها به روش تحلیل مضمون انجام شد. یافته‌ها نشان داد که جهانی‌شدن در پنج بعد اصلی بر هویت دانش‌آموزان تأثیرگذار بوده است: جهانی‌شدن تجربیات زندگی روزمره، جهانی‌شدن ارزش‌ها، روحیه انتقادی، پویایی و تحول و اهمیت یافتن خود. این ابعاد، نشان می‌دهند که نوجوانان نه فقط از طریق رسانه‌ها و ارتباطات جهانی، بلکه از مسیر بازسازی ارزش‌های فردی و اجتماعی، به ساخت هویتی فراملی حرکت کرده‌اند. گرایش به استقلال، تغییر گروه‌های مرجع و انتقاد به ساختارهای آموزشی و فرهنگی، از دیگر مؤلفه‌های این تغییر است. در مجموع، یافته‌ها نشان می‌دهد که جهانی‌شدن فرآیندی پیچیده و چندوجهی است که بر تمامی ابعاد زندگی نوجوانان تأثیر گذاشته و آنان را به سمت شکل‌گیری درکی تازه از «خود» به مثابه شهروند جهانی سوق داده است. نتایج این پژوهش می‌تواند برای سیاست‌گذاران آموزشی، معلمان، و برنامه‌ریزان فرهنگی در بازنگری الگوهای تربیتی و ارتقای آگاهی جهانی در نسل نوجوان سودمند باشد.

واژه‌های کلیدی: جهانی‌شدن، شهروندی جهانی، هویت اجتماعی، دانش‌آموزان دبیرستانی رشت، روش قوم‌نگاری

* نویسنده مسئول: soheilaalirezanejad@iau.ac.ir

مقدمه

در دنیای امروز، جهانی‌شدن و گسترش ارتباطات بین‌المللی موجب شده است که مرزهای فرهنگی، اجتماعی و حتی سیاسی کمرنگ شود و افراد، به‌ویژه نوجوانان، خود را بخشی از یک جامعه جهانی تصور کنند. توسعه فناوری‌های ارتباطی و رسانه‌ها، دسترسی به اطلاعات جهانی را برای نوجوانان فراهم کرده و به آن‌ها این امکان را داده است که با فرهنگ‌ها و ارزش‌های متنوعی آشنا شوند (صفری شالی و موالی، ۱۳۹۰: ۴۹؛ نیک‌خلق، ۱۳۹۱: ۸۲). در نتیجه، نوجوانان با فضایی روبه‌رو هستند که در آن هویت و شهروندی، صرفاً به مرزهای جغرافیایی و ملی محدود نمی‌شود. اما این گشودگی فرهنگی و ارزشی برای نوجوانان ایرانی که در بافتی سنتی‌تر و کمتر جهانی‌شده پرورش می‌یابند؛ احتمالاً به‌نوعی دوگانگی در تجربه زیسته آنان از شهروندی منجر می‌شود.

مسئله اساسی اینجاست که امروزه نوجوانان در شرایطی پیچیده به بازتعریف «خود» به‌عنوان شهروند، آن‌هم در مقیاسی جهانی، می‌پردازند. پرسش بنیادین این است که آیا نوجوانان، به‌ویژه در بسترهای آموزشی شهرهایی چون رشت، توانسته‌اند درک منسجم، فعال و معناداری از مفهوم «شهروند جهانی» در خود شکل دهند؟ یا اینکه برداشت آن‌ها از این مفهوم، صرفاً بازتابی سطحی از مواجهه با رسانه‌ها و برنامه‌های درسی است؟ این شکاف میان تجربه بومی و خواست جهانی، نیازمند واکاوی دقیق از منظر تربیتی، هویتی و اجتماعی است.

دوره نوجوانی مرحله‌ای حساس و حیاتی در شکل‌گیری هویت فردی و اجتماعی است. در این دوره، نوجوانان با مفاهیمی مانند عدالت، قانون، حقوق اجتماعی و مسئولیت‌های مدنی آشنا می‌شوند و به بازاندیشی درباره نقش خود در جامعه می‌پردازند (شیرینی و همکاران، ۱۴۰۲: ۲۵). این فرآیند با گسترش گفتمان‌های جهانی، وارد لایه‌ای تازه‌تر می‌شود که در آن نوجوانان نه‌تنها با پرسش‌هایی درباره جامعه خود، بلکه با مفاهیمی چون شهروندی جهانی، مسئولیت‌فرامری و حقوق بشر، مواجه می‌شوند (کشاورز، ۱۳۹۰: ۲۹). اما درک نوجوانان از این مفاهیم تا چه اندازه عمیق، درونی‌شده و منطبق با تجربه

زیسته آن‌هاست؟

در مدارس، برنامه‌های درسی مرتبط با آموزش شهروندی، به دنبال گسترش آگاهی‌های مدنی هستند. این برنامه‌ها به دانش‌آموزان امکان می‌دهند با مفاهیمی چون عدالت، برابری و حقوق بشر آشنا شوند و این آگاهی را در تعاملات روزمره تمرین کنند (باقری و همکاران، ۱۳۹۴: ۴). اما این سؤال باقی می‌ماند که آیا این آموزش‌ها در عمل توانسته‌اند نگرشی فعال نسبت به شهروندی جهانی در نوجوانان ایجاد کنند؟ یا صرفاً به سطحی از اطلاعات و آشنایی نمادین محدود شده‌اند؟

در این میان، مسئله مهم دیگر، احتمال تنش میان نظام‌های آموزشی بومی که غالباً مبتنی بر هویت ملی و ارزش‌های فرهنگی خاص است؛ با محتوای جهانی آموزش شهروندی است. نوجوانان ممکن است در این فضا با پیام‌های متناقض تأکید بر هویت ملی و تشویق به پذیرش مسئولیت‌های جهانی مواجه شوند. چنین دوگانگی‌ای ممکن است در شکل‌گیری درکی روشن و پایدار از شهروندی جهانی اختلال ایجاد کند و حتی موجب سردرگمی در خود‌پنداره نوجوانان شود.

تجربه‌های روزمره نوجوانان، چه در محیط آموزشی و چه در مواجهه با رسانه‌ها، می‌تواند منجر به شکل‌گیری نوعی «هویت چندلایه» شود که در آن نوجوان خود را هم شهروند ملی و هم جهانی می‌پندارند (نیک‌خلق، ۱۳۹۱: ۸۱). اما این هم‌زیستی میان هویت‌های محلی و جهانی، همواره بدون تنش و تعارض نیست. چگونه نوجوانان ایرانی، بافت محلی خود را با ارزش‌ها و مسئولیت‌های جهانی پیوند می‌زنند؟ چه عوامل اجتماعی و فرهنگی در این فرآیند تسهیلگر یا مانع هستند؟

رسانه‌ها نیز نقشی کلیدی در ساخت نگرش نوجوانان نسبت به عدالت، حقوق بشر و تفاوت‌های فرهنگی ایفا می‌کنند. نوجوانان امروز بیش از هر زمان دیگری در معرض اطلاعات جهانی هستند. این ویژگی می‌تواند موجب بازاندیشی در نقش‌ها و هویت‌های مدنی آنان شود. با این حال، پژوهش‌ها نشان داده‌اند که ساختار منسجم‌تر محیط‌های آموزشی و جهت‌مندی آن‌ها در تثبیت نگرش‌های شهروندی مؤثر است (صفری شالی و

تحول در درک از خود به مثابه شهروند جهانی...، اسمعیل‌زاده و همکاران | ۴۱

موالیی، ۱۳۹۰: ۴۸؛ کشاورز، ۱۳۹۰: ۲۶). از این رو، نظام آموزشی باید بتواند از طریق برنامه‌های دقیق و هدفمند، درک نوجوانان را از شهروندی جهانی پرورش دهد و آنان را برای مشارکت فعال در جامعه جهانی آماده کند (شیرینی و همکاران، ۱۴۰۲: ۷۴؛ باقری و همکاران، ۱۳۹۴: ۱۲۵).

شهر رشت، مرکز استان گیلان، یکی از کلان‌شهرهای شمال ایران و از جمله نقاط مهم فرهنگی و آموزشی کشور بشمار می‌آید. این شهر با جمعیتی جوان، ساختار شهری متنوع، و دسترسی گسترده به رسانه‌های نوین، بستری مناسب برای بررسی تحولات هویتی نوجوانان در مواجهه با جهانی‌شدن فراهم می‌کند. ترکیب عناصر فرهنگی بومی، سابقه تاریخی در تعامل با جهان خارج، و قرارگیری در مسیر توسعه ارتباطات، موجب شده است که نوجوانان رشتی تجربه‌ای خاص از مواجهه با ارزش‌ها و سبک‌های زندگی جهانی داشته باشند؛ تجربه‌ای که این پژوهش تلاش می‌کند آن را از دریچه قوم‌نگاری و روایت‌های زیسته تحلیل کند.

این پژوهش، با تمرکز بر گروهی از دانش‌آموزان ۱۶ تا ۱۹ ساله در شهر رشت، در پی آن است که درک آن‌ها از خود به‌عنوان «شهروند جهانی» را بررسی کند و نشان دهد که این درک چگونه از دل تجربه‌های آموزشی، اجتماعی و فرهنگی شکل می‌گیرد. هدف، شناخت چگونگی شکل‌گیری و معنا یافتن این درک در ذهن نوجوانان و شناسایی فرصت‌ها و چالش‌های پیش روی نظام آموزشی در پرورش چنین نگرشی است.

پیشینه پژوهش

بررسی پیشینه‌ها نشان می‌دهد که بخشی از پژوهش‌ها به تأثیر بافت‌های محلی، قومی و فرهنگی بر شکل‌گیری هویت اجتماعی و شهروندی جوانان پرداخته‌اند. در این مطالعات، مشارکت اجتماعی، جامعه‌پذیری و درک از هویت جهانی در تعامل با ساختارهای محلی موردبررسی قرار گرفته است.

ابوالحسنی و همکاران (۱۴۰۳) در مقاله «راهبردهای شهروندان جوان در مواجهه با مطالبات بی‌پاسخ در شهر یزد» نشان دادند که جوانان در شرایط ناکارآمدی نهادی از راهبردهایی چون اعتراض اجتماعی و خودسازمان‌دهی استفاده می‌کنند. این پژوهش بر نقش نابرابری ساختاری و فرهنگ محلی در شکل‌گیری شیوه‌های مشارکت اجتماعی تأکید می‌کند که با هویت شهروندی فعال، پیوند دارد. قادر زاده و غفوری (۱۴۰۳) در «جامعه‌پذیری سیاسی جوانان سنندجی در بستر قومیت» نتیجه گرفتند که هویت قومی تأثیر مهمی بر نحوه مشارکت سیاسی و شکل‌گیری نگرش‌های مدنی دارد. بخشی از جوانان سیاست را فرصتی برای ابراز هویت قومی دانسته و بخشی دیگر به دلیل بی‌اعتمادی از مشارکت کناره‌گیری می‌کنند. این یافته در فهم هویت چندلایه شهروندی مفید است. حمیدی و صفر فرزی (۱۴۰۲) در «اثرات جهانی‌شدن بر هویت فرهنگی جوانان ایرانی» نشان دادند که جهانی‌شدن به تقویت هوش فرهنگی، افزایش آگاهی بین فرهنگی و شکل‌گیری هویتی متناسب با ارزش‌های جهانی انجامیده است. این هویت فرهنگی سازگار با جهان، یکی از پیش‌زمینه‌های پذیرش نقش شهروند جهانی است. اریلی (۲۰۱۷) در «ارتباط هویت جهانی با نگرش به جهانی‌شدن در یک مطالعه تطبیقی» نشان داد که افراد با هویت جهانی قوی، نگرش مثبت‌تری نسبت به جهانی‌شدن داشتند و پذیرای تفاوت‌های فرهنگی بودند. آموزش‌هایی که بر تقویت هویت جهانی تمرکز دارند؛ موجب کاهش تعارضات فرهنگی و تقویت همبستگی می‌شوند.

گروهی دیگر از پژوهش‌ها به نقش آموزش رسمی و غیررسمی در پرورش شهروندی جهانی پرداخته و بر این باورند که نظام‌های آموزشی با تمرکز بر مهارت‌های بین فرهنگی، تفکر انتقادی و مشارکت جهانی می‌توانند زمینه‌ساز تربیت شهروندانی با نگرش جهانی شوند. بریبه^۱ (۲۰۲۳) در «تأثیر جهانی‌شدن بر محتوای آموزشی مدارس ابتدایی مذهبی در اندونزی» نشان داد که جهانی‌شدن موجب تغییر محتوای دروس فرهنگی و هویتی شده و نیاز به آموزش مهارت‌های شهروندی جهانی و بین فرهنگی را افزایش داده است. پژوهش

---

1. Beribe, T

بر ضرورت ایجاد تعادل میان ارزش‌های بومی و تقاضاهای جهانی در آموزش تأکید کرد. یپس و گرنادا^۱ (۲۰۲۲) در «خود ادراکی اجتماعی، عاطفی و بین فرهنگی در دانشجویان اسپانیایی» نشان داد که آموزش مهارت‌های بین فرهنگی موجب بهبود درک فرهنگی، کاهش تعارضات و افزایش توانایی ارتباط مثبت با دیگران شد. این یافته‌ها به اهمیت آموزش برای پرورش شهروندان جهانی اشاره دارد. چیبای^۲ و همکاران (۲۰۲۱) در «رابردهای آموزش برای توسعه پایدار و شهروندی جهانی» نشان داد که پروژه‌های عملی و فعالیت‌های تیمی مرتبط با مسائل جهانی باعث تقویت هویت جهانی و مهارت‌های بین فرهنگی دانش‌آموزان شدند. این پژوهش بر نقش مشارکت جمعی در شکل‌گیری شهروندی جهانی تأکید کرد.

درنس^۳ (۲۰۲۱) در «آموزش شهروندی جهانی برای جوانان مهاجر» نشان داد که آموزش شهروندی جهانی به جوانان مهاجر کمک کرد تا هویت خود را در جوامع فراملی بازتعریف کنند و تعامل موفق‌تری با جامعه میزبان داشته باشند. این پژوهش نیاز به حساسیت فرهنگی در این آموزش‌ها را برجسته کرد. رویاب و امجد^۴ (۲۰۲۰) در «آموزش شهروندی جهانی در مدارس پاکستان و مقابله با بحران هویتی» به این نتیجه رسید که آموزش شهروندی جهانی موجب تقویت آگاهی به حقوق، عدالت اجتماعی و احترام به تنوع فرهنگی شد. این ارزش‌ها موجب کاهش بحران هویتی ناشی از جهانی‌شدن، شده است. کدیوال و درانی^۵ (۲۰۱۸) در «آموزش شهروندی جهانی در مناطق درگیر با مناقشات» به این نتیجه رسید که آموزش‌های شهروندی جهانی منجر به کاهش تعارضات، درک بهتر تفاوت‌ها و افزایش تعامل مثبت در مناطق بحران‌زده، شده است. اسمیت^۶ و همکاران (۲۰۱۷) در «نقش آموزش در تقویت شهروندی جهانی» نشان دادند که آموزش

-
1. Yepes, L., & Granada, C
  2. Chiba
  3. Dyrness
  4. Rubab, M., & Amjad, N
  5. Kadiwal, L., & Durrani, N
  6. Smith

جهانی‌نگر موجب افزایش درک مسائل جهانی، همبستگی فرهنگی و مشارکت اجتماعی می‌شود. این آموزش‌ها مهارت‌های تحلیلی و ارتباطی دانشجویان را تقویت می‌کند. دسته‌ای دیگر از پژوهش‌ها به عوامل اجتماعی، روانی و فناورانه‌ای پرداخته‌اند که احتمالاً به‌طور غیرمستقیم بر تقویت شهروندی جهانی تأثیرگذار هستند. در این دسته، عواملی مانند سرمایه اجتماعی، هوش معنوی، رسانه‌های دیجیتال و سیاست‌گذاری فرهنگی برجسته هستند.

رایجیان اصلی و رحیمی نژاد (۱۴۰۲) در «نقش سیاست‌گذاری جنایی در تغییرات اجتماعی» نشان دادند که جهانی‌شدن و تعاملات بین فرهنگی باید در سیاست‌گذاری‌های اجتماعی لحاظ شوند؛ زیرا این عوامل در کاهش تعارضات فرهنگی و ارتقای همزیستی مدنی مؤثرند. این نکته با ابعاد فرهنگی شهروندی جهانی مربوط است. بخارایی و همکاران (۱۳۹۶) در «تحلیل شهروندی فرهنگی در تنکابن» نشان دادند که پذیرش تفاوت‌های فرهنگی و رعایت حقوق متقابل، به تقویت همبستگی اجتماعی کمک می‌کند. این نگرش از ارکان هویت شهروندی جهانی محسوب می‌شود. اسکات و کنان^۱ (۲۰۲۰) در «نقش دین و جهانی‌شدن در شکل‌دهی هویت شهروندی در ۱۸ کشور» نشان دادند که هماهنگی میان ارزش‌های دینی و جهانی موجب تقویت پذیرش تفاوت‌های فرهنگی و مشارکت جهانی در میان جوانان می‌شود. آموزش شهروندی باید بر همبستگی دینی-فرهنگی تمرکز کند. افشار (۱۳۹۹) در «سرمایه اجتماعی و هوش فرهنگی در میان دانشجویان» نتیجه گرفت که سرمایه اجتماعی بالا به ارتقای هوش فرهنگی و پذیرش ارزش‌های جهانی منجر می‌شود. این پیوند می‌تواند ظرفیت‌های درونی نوجوانان را برای ایفای نقش به‌عنوان شهروند جهانی تقویت کند. علیزاده و بنی‌فاطمه (۱۳۹۸) در «هوش معنوی و شهروندی زیست‌محیطی» نشان دادند که هوش معنوی با افزایش رفتارهای مسئولانه نسبت به محیط‌زیست رابطه مستقیم دارد. این بعد مسئولیت‌پذیری اخلاقی، درک شهروندی جهانی را نیز تقویت می‌کند. اسلامی و همکاران (۱۳۹۷) در «فناوری اطلاعات و

---

1. Scott, J., & Cnaan, R

سیاست‌گذاری‌های فرهنگی مدرن» نشان دادند که فناوری اطلاعات، ابزار مؤثری برای انتقال فرهنگی و تسهیل سیاست‌گذاری‌های چند فرهنگی است. این یافته، عاملی کلیدی در آموزش شهروندی جهانی است. پاتاک‌شلات^۱ (۲۰۱۸) در «تأثیر رسانه‌های اجتماعی بر آموزش شهروندی جهانی» نشان دادند که رسانه‌های اجتماعی نقش کلیدی در ارتقای دیدگاه جهانی و ارتباط بین فرهنگی دانشجویان دارند. این پژوهش رسانه‌ها را به‌عنوان ابزاری آموزشی برای معرفی شهروندی جهانی معرفی کرد.

همچنین در برخی مطالعات، به تأثیر سیاست‌های آموزشی و برنامه‌های فرهنگی در سطح ملی و بین‌المللی بر پرورش شهروندی جهانی اشاره شده است. این پژوهش‌ها بر ضرورت سیاست‌گذاری هدفمند و ارتباطات فرهنگی میان نسلی تأکید دارند.

نیاززاده و همکاران (۱۳۹۶)، «سیاست‌های آموزشی زبان انگلیسی در فرآیند جهانی‌شدن» نشان داد که سیاست‌های آموزشی کنونی با نیازهای جهانی هم‌راستا نیستند و آموزش زبان باید در خدمت تربیت شهروند جهانی قرار گیرد. مدبر و کلاشلو (۱۳۹۶) در «دیپلماسی جوانان و روابط خارجی دولت‌ها» نشان داد که سازمان‌های جوانان با تبادل فرهنگی و ارتباطات فراملی، نقش مثبتی در تصویر جهانی کشور ایفا می‌کنند. این نقش‌آفرینی نوعی تمرین شهروندی جهانی است.

باوجود گسترده‌گی پژوهش‌ها در زمینه شهروندی جهانی، بیشتر آن‌ها یا بر ابعاد نظری، آموزشی و سیاست‌گذاری متمرکز بوده‌اند؛ یا تجربه زیسته جوانان را در بسترهای خاص اجتماعی تحلیل کرده‌اند، اما کمتر به درک درونی و خودپنداره نوجوانان به‌عنوان شهروند جهانی پرداخته‌اند. این مطالعات عمدتاً از بالا به پدیده نگریسته و نقش عوامل نهادی، آموزشی یا فرهنگی را برجسته کرده‌اند؛ درحالی‌که این مقاله با رویکردی مردم‌نگارانه، خلأ فهم عمیق از تجربه فردی نوجوانان در بافت اجتماعی ایران را هدف قرار داده و تلاش می‌کند روایت آن‌ها از مواجهه با جهانی‌شدن، شکل‌گیری هویت، و درک از مسئولیت جهانی را آشکار سازد.

مروری بر نظریات و مفاهیم

آنتونی گیدنز جهانی شدن را به‌عنوان شدت یافتن روابط اجتماعی در سطح جهانی تعریف می‌کند که در آن، رویدادهای یک نقطه بر نقاط دیگر تأثیر می‌گذارند. او این فرایند را دارای ماهیت تاریخی دانسته و معتقد است که با پیشرفت فناوری‌های ارتباطی در عصر حاضر، شتاب گرفته است (Giddens, 1991: 37). از مفاهیم کلیدی نظریه او «فشرده‌گی زمان-مکان» است؛ به این معنا که فناوری اطلاعات، فاصله‌های جغرافیایی را از میان برداشته و تعامل هم‌زمان را ممکن ساخته است. نتیجه این شرایط، وابستگی متقابل و درهم‌تنیدگی نظام‌های اقتصادی، سیاسی و فرهنگی جوامع است.

او همچنین به «پیوند متقابل» میان جوامع اشاره دارد و تأکید می‌کند که تصمیمات یک کشور می‌تواند پیامدهایی جهانی، به‌ویژه در زمینه‌هایی چون بحران‌های مالی، محیط‌زیست و امنیت داشته باشد (Giddens, 1999: 52). گیدنز تناقضی در جهانی شدن می‌بیند. بدین معنا که از یک‌سو موجب همگرایی فرهنگی شده و از سوی دیگر باعث تقویت هویت‌های محلی و مقاومت در برابر نفوذ فرهنگی جهانی می‌شود. او این واکنش را «محلی شدن» می‌نامد، که طی آن جوامع سعی در حفظ هویت فرهنگی خود دارند (Ibid: 123).

گیدنز معتقد است که جهانی شدن آگاهی عمومی را نسبت به مخاطراتی چون تغییرات اقلیمی، تروریسم و بحران‌های اقتصادی افزایش داده است؛ مسائلی که نیازمند راه‌حل‌هایی جهانی هستند (Ibid: 154). به‌طور کلی، او جهانی شدن را نه کاملاً مثبت و نه کاملاً منفی می‌داند. گیدنز تأکید می‌کند که این فرایند نیازمند مداخله آگاهانه دولت‌ها و نهادهای بین‌المللی است (Giddens, 1990: 78).

اولریش بک نیز با طرح مفهوم «جامعه در خطر»^۱، جهانی شدن را فرایندی می‌داند که بشر را در معرض مخاطرات مشترک مانند بحران‌های محیط‌زیستی، بیماری‌های واگیر و بی‌ثباتی اقتصادی قرار داده است (Beck, 1999: 49). اهمیت این دیدگاه در پژوهش

---

1. Risk society

حاضر، تمرکز بر پیامدهای این مخاطرات در شکل‌گیری نوعی آگاهی جهانی در میان نوجوانان است. از نظر بک، آگاهی از مخاطرات فرامرزی، موجب می‌شود تا افراد درکی جهانی از ارتباطات خود با دیگران پیدا کنند (Beck, 2000: 28) و نوعی هویت جهانی با مفاهیمی چون مسئولیت فرامرزی، مشارکت مدنی جهانی و حساسیت نسبت به آینده مشترک بشر در افراد شکل می‌گیرد.

بک همچنین به کاهش اقتدار دولت‌های ملی و افزایش نقش نهادهای جهانی اشاره دارد؛ امری که در زندگی روزمره نوجوانان نیز انعکاس یافته است. آن‌ها در محیط‌هایی رشد می‌کنند که سیاست، فرهنگ و آموزش، همگی تحت تأثیر منابع جهانی هستند. این شرایط باعث شکل‌گیری سؤالاتی درباره هویت و تعلق در مقیاسی جهانی می‌شود. از این منظر، تضعیف مرزهای ملی و رشد آگاهی از ریسک‌های جهانی، زمینه اجتماعی و ذهنی درک شهروندی جهانی را برای نسل جوان، فراهم کرده است.

آرژون آپادورای^۱ جهانی‌شدن را پدیده‌ای اساساً فرهنگی می‌داند که از تعامل میان جریان‌های اقتصادی، رسانه‌ای، مهاجرتی، فناوری و فرهنگی شکل می‌گیرد (Appadurai, 1996: 61). در این میان، جریان‌های رسانه‌ای و فرهنگی نقش ویژه‌ای دارند؛ زیرا نوجوانان از طریق آن‌ها با شبکه‌های زندگی و ارزش‌های فراملی آشنا می‌شوند. او با معرفی مفهوم «فضاهای تخیلی»^۲ توضیح می‌دهد که رسانه‌های جهانی به نوجوانان امکان می‌دهند تا خود را فراتر از مرزهای ملی تصور کنند؛ و تصاویری جدید از هویت جهانی برایشان ترسیم کنند؛ تصاویری که با مفاهیمی چون حقوق بشر، عدالت و جهانی‌شدن معنا می‌یابند.

آپادورای برخلاف دیدگاه‌های همگرایی فرهنگی، تأکید دارد که فرهنگ‌ها در عین تأثیرپذیری متقابل، ویژگی‌های خاص خود را نیز حفظ می‌کنند. بر این اساس، نوجوانان ممکن است عناصر هویت جهانی را با زمینه‌های فرهنگی محلی خود تلفیق کرده و نوعی هویت «جهانی-محلی»^۳ بسازند.

---

1. Appadurai A
2. imagined worlds
3. glocal

مانوئل کاستلز با طرح مفهوم «جامعه شبکه‌ای»، جهانی شدن را حاصل گسترش فناوری‌های دیجیتال می‌داند که ساختارهای قدرت، هویت فردی و روابط اجتماعی را متحول کرده‌اند (Castells, 1996: 124). او به‌ویژه بر «اقتصاد شبکه‌ای» تأکید دارد؛ اقتصادی که مبتنی بر اطلاعات و دانش است، نه منابع طبیعی. در این ساختار، افرادی که به شبکه‌های جهانی متصل‌اند، فرصت بیشتری برای مشارکت جهانی دارند و آنان که فاقد این دسترسی هستند، در معرض حاشیه‌نشینی قرار می‌گیرند. این «شکاف دیجیتالی»^۱ موضوعی مهم در درک تفاوت تجربه نوجوانان از جهانی شدن است.

کاستلز بر این باور است که قدرت در فضای شبکه‌ای از دولت‌ها به صاحبان اطلاعات و رسانه‌های جهانی منتقل شده است. فضای مجازی می‌تواند هم، بستر آگاهی جهانی باشد و هم منشأ بحران هویت. نوجوانان، به‌ویژه در جوامعی چون ایران، بخش زیادی از هویت و روابط اجتماعی خود را در فضای مجازی شکل می‌دهند. این فضا، فرصت مواجهه با فرهنگ‌های متنوع را فراهم می‌سازد، اما ممکن است موجب سردرگمی یا مقاومت فرهنگی نیز شود.

دیوید هاروی جهانی شدن را از منظر گسترش سرمایه‌داری نئولیبرال تحلیل می‌کند و معتقد است که این روند نه تنها همگرایی جهانی را افزایش نداده، بلکه به تشدید نابرابری‌های اقتصادی، فضایی و اجتماعی انجامیده است (Harvey, 1989: 25). مفهوم «فشرده‌گی زمان-فضا» در نظریه او، به این اشاره دارد که فناوری‌های ارتباطی موجب دسترسی هم‌زمان افراد در جوامع مختلف به فرهنگ‌ها و اطلاعات جهانی شده‌اند؛ اما این دسترسی بر پایه موقعیت اجتماعی-اقتصادی نابرابر است. بنابراین درک نوجوانان از هویت جهانی نیز متأثر از شرایط نابرابر اجتماعی، ساخته می‌شود.

هاروی همچنین با تأکید بر «بی‌عدالتی فضایی» به این نکته اشاره می‌کند که برخی مناطق، قطب‌های ثروت جهانی، شده‌اند؛ و برخی دیگر همچنان در حاشیه قرار دارند. نوجوانان در مناطق حاشیه‌ای ممکن است با احساس محرومیت از جهان مواجه شوند و

تحول در درک از خود به مثابه شهروند جهانی...، اسمعیل‌زاده و همکاران | ۴۹

برداشت انتقادی تری از شهروندی جهانی داشته باشند. همچنین، تضعیف دولت‌های رفاه و فشارهای نئولیبرالی بر نظام‌های آموزشی، تربیت شهروند جهانی را دشوارتر ساخته است؛ موضوعی که در ایران نیز قابل مشاهده است.

مفهوم شهروندی یکی از مفاهیم بنیادین در علوم اجتماعی و سیاسی است که به پیوند میان فرد و دولت اشاره دارد؛ پیوندی که در قالب حقوق، وظایف، مشارکت و تعلق هویتی تعریف می‌شود. از دیدگاه سنتی، شهروند کسی است که به یک دولت-ملت تعلق دارد و در ازای اطاعت از قانون، از حقوق مدنی، سیاسی و اجتماعی برخوردار است (Marshall, 1950: 142). این تعریف، بر پایه نظام‌های ملی و مرزهای سرزمینی استوار بوده و با هویت ملی و عضویت در یک جامعه خاص گره خورده است. با این حال، در عصر جهانی شدن، این تلقی کلاسیک از شهروندی با چالش‌های جدی مواجه شده و در حال دگرگونی است.

نظریه پردازانی چون برنشتاین و دلفی بر این باورند که مفهوم شهروندی باید فراتر از قالب‌های حقوقی و رسمی، به مثابه یک هویت اجتماعی و فرهنگی نیز درک شود (Delanty, 2000: 38). در این رویکرد، شهروندی تنها به مشارکت سیاسی محدود نیست، بلکه شامل مشارکت در حیات فرهنگی، دسترسی به منابع اجتماعی، و تعامل با دیگران در بسترهای متنوع می‌شود. برایان ترنر نیز با طرح «شهروندی اجتماعی» بر اهمیت عدالت توزیعی، رفاه اجتماعی و برابری فرهنگی در شکل‌گیری احساس شهروندی تأکید می‌کند (Turner, 1993: 67). بنابراین، شهروندی نه فقط یک وضعیت حقوقی بلکه فرایندی پیچیده از جامعه‌پذیری، شناسایی متقابل و تعلق به یک جامعه سیاسی و اخلاقی است.

با ورود به قرن بیست و یکم و شدت‌گیری فرآیند جهانی شدن، مفهوم شهروندی وارد فاز تازه‌ای شده است. نوری نایبرگ و بری هولده به ظهور شکل‌های جدیدی از شهروندی چون «شهروندی فرهنگی»، «شهروندی زیست‌محیطی» و «شهروندی دیجیتال» اشاره کرده‌اند که در آن‌ها، مرزهای دولت ملت کمرنگ شده و کنشگری افراد در بسترهای فراملی معنا می‌یابد (Isin & Turner, 2002: 156). در این شرایط، افراد ممکن است خود

را هم‌زمان متعلق به چند حوزه هویتی و سیاسی بدانند؛ شهروندی دیگر امری واحد، خطی و ایستا نیست، بلکه به‌صورت سیال، چندلایه و تعاملی تجربه می‌شود. این تحولات زمینه‌ساز شکل‌گیری مفهوم «شهروند جهانی» شده است

برخلاف تعریف سنتی شهروندی که بر تعلق به یک ملت استوار بود؛ شهروند جهانی کسی است که خود را بخشی از جامعه بشری می‌داند و نسبت به مسائل فراملی چون حقوق بشر، عدالت، محیط‌زیست و صلح جهانی احساس مسئولیت دارد (Appiah, 2006: 74).
ویژگی‌های شهروند جهانی عبارت است از:

۱. آگاهی بین‌المللی درباره موضوعاتی نظیر اقلیم، عدالت اجتماعی و حقوق بشر (Held, 1995: 215)

۲. احترام به تنوع فرهنگی و درک متقابل میان فرهنگ‌ها (Beck, 2000: 74)

۳. مشارکت در نهادهای بین‌المللی و فعالیت‌های فراملی (Beck, 2000: 82)

۴. مسئولیت اجتماعی و محیط‌زیستی برای تحقق عدالت جهانی (Sen, 2006: 164)
با این حال، تحقق شهروندی جهانی با چالش‌هایی روبه‌رو است، که از آن جمله می‌توان به هویت ملی و محلی، نابرابری‌های اقتصادی، و مقاومت سیاسی دولت‌ها در برابر ایده‌های فراملی (Held, 1995: 254؛ Beck, 2000: 153) اشاره کرد. تحقق این مفهوم نیازمند آموزش گسترده، آگاهی‌بخشی و سیاست‌گذاری جهانی است. در پژوهش پیش‌رو تمرکز بیشتر بر پیامدهای مفهوم شهروندی جهانی است.

روش

این پژوهش با استفاده از روش مردم‌نگاری انجام شده است. مردم‌نگاری به پژوهشگر امکان می‌دهد تا از طریق مشاهده مشارکتی و حضور میدانی در محیط طبیعی زندگی اجتماعی مشارکت‌کنندگان، تجربه‌های زیسته آنان را درک کرده و معانی فرهنگی نهفته در کنش‌ها و گفتارهایشان را کشف کند (ازکیا، ۱۳۹۶: ۳۰۷). این روش به‌ویژه برای فهم

تحول در درک از خود به مثابه شهروند جهانی...، اسمعیل زاده و همکاران | ۵۱

سازوکارهای هویتی نوجوانان در مواجهه با جهانی شدن و نحوه بازنمایی خود به مثابه شهروند جهانی، مناسب تشخیص داده شد.

پژوهش میدانی در سال تحصیلی ۱۴۰۳-۱۴۰۴ و به مدت تقریباً یک سال، در شهر رشت انجام شد. در این مدت محققان به صورت مستمر در فضاهای آموزشی سه دبیرستان دولتی در نواحی مختلف این شهر حضور یافتند و دانش آموزان را مورد مشاهده قرار دادند. این مدارس با هدف ایجاد تنوع فرهنگی و اجتماعی در داده‌ها انتخاب شدند. مکان‌یابی مدارس با در نظر گرفتن بافت اقتصادی-اجتماعی متفاوت آن‌ها انجام شد؛ تا مقایسه معناداری میان تجربه‌های نوجوانان با زمینه‌های گوناگون فراهم شود.

جامعه هدف پژوهش، دانش آموزان پایه‌های دهم تا دوازدهم دبیرستان در شهر رشت بودند. این گروه به طور مستقیم با محتوای درسی مرتبط با مفاهیم شهروندی، جامعه و فرهنگ مواجه‌اند. اگرچه سن این دانش آموزان عمدتاً بین ۱۵ تا ۱۸ سال است، اما ملاک نمونه‌گیری، پایه تحصیلی بود نه سن تقویمی، تا از ایجاد تداخل در ساختار آموزشی نمونه، جلوگیری شود.

نمونه‌گیری به صورت هدفمند آغاز شد. معیارهای انتخاب شامل: تنوع در جنسیت، زمینه خانوادگی (سطح تحصیلات والدین، ساختار خانوادگی)، سوابق تحصیلی و دسترسی فعال به رسانه‌های بین‌المللی بود. در نهایت، ۱۵ دانش آموز (۸ دختر و ۷ پسر) از سه مدرسه مختلف انتخاب شدند. این تعداد برای روش مردم‌نگاری، بر مبنای اشباع نظری و تراکم داده‌ها تعیین شد؛ به گونه‌ای که پس از ۱۲ مصاحبه، مضامین اصلی پژوهش تکرارپذیر شدند و با سه مصاحبه تکمیلی، اطمینان از کفایت داده حاصل شد. شایان ذکر است که با ظهور مضامین اصلی، نمونه‌گیری به نظری تغییر کرده و آخرین مصاحبه‌ها برای اطمینان از تأمین موارد کافی برای همه مضامین، انجام شد. جدول زیر مشخصات اعضای نمونه را نشان می‌دهد.

جدول ۱- مشخصات اعضای نمونه

نام مستعار	جنسیت	سن	مقطع تحصیلی
نیکو	دختر	۱۹	دوازدهم
نسترن	دختر	۱۷	یازدهم
فاطمه	دختر	۱۵	دهم
شیدا	دختر	۱۶	دهم
مریم	دختر	۱۸	دوازدهم
زهرا	دختر	۱۹	دوازدهم
سحر	دختر	۱۷	یازدهم
نازنین	دختر	۱۶	دهم
عماد	پسر	۱۶	دهم
امیرعلی	پسر	۱۸	دوازدهم
رادین	پسر	۱۹	دوازدهم
امیرحسین	پسر	۱۷	یازدهم
پویان	پسر	۱۹	دوازدهم
کسری	پسر	۱۶	دهم

گردآوری داده‌ها با دو ابزار اصلی انجام گرفت:

مشاهده مشارکتی در کلاس‌های درس، زنگ‌های تفریح، فعالیت‌های فرهنگی و تعاملات روزمره در فضای مدرسه، که در مجموع حدود ۸۰ جلسه مشاهده ثبت و یادداشت‌برداری شد.

تحول در درک از خود به مثابه شهروند جهانی...، اسمعیل زاده و همکاران | ۵۳

مصاحبه‌های نیمه ساختاریافته با دانش آموزان منتخب، که میانگین هر جلسه حدود ۴۵ دقیقه به طول انجامید و سؤالاتی پیرامون درک آنان از شهروندی جهانی، تجربه زیسته در مواجهه با جهانی شدن، منابع شناختی، و نگرش نسبت به خود در مقیاس جهانی را در برمی گرفت.

داده‌های مصاحبه‌ها به دقت پیاده‌سازی و سپس تحلیل مضمون شدند. تحلیل در سه مرحله انجام گرفت: نخست، کدگذاری باز خط به خط؛ دوم، تشکیل مفاهیم اولیه و دسته‌بندی آن‌ها در قالب مقوله‌های میانی؛ و در نهایت، ترکیب مقولات برای استخراج مضامین اصلی. برای این تحلیل، از نرم‌افزار MAXQDA 2022 استفاده شد. چارچوب مفهومی تحلیل، مبتنی بر الگوی «تحلیل مضمون قیاسی-استقرایی» بود که به‌طور هم‌زمان به داده‌ها و ادبیات نظری توجه دارد.

برای افزایش اعتبار و پایایی یافته‌ها، چند راهبرد کیفی به کار گرفته شد: بازبینی یافته‌ها توسط مشارکت‌کنندگان (عضو-بررسی) به منظور تأیید تطابق برداشت‌ها با تجربه واقعی آنان؛ ارزیابی توسط دو متخصص جامعه‌شناس در زمینه‌های سیاسی، جنسیت و جوانان که با معیارهایی چون انسجام مضمون‌ها، کفایت کدگذاری و شفافیت تحلیل به داوری پرداختند؛ و نهایتاً مثلث‌سازی داده‌ها از طریق مقایسه و تطبیق بین یافته‌های حاصل از مصاحبه‌ها و مشاهدات میدانی.

جدول ۲- نمونه کدگذاری مصاحبه

مقوله	زیرمقوله	مفهوم	داده خام
جهانی شدن تجربیات زندگی روزمره	اطلاعات فردی	معرفی خود	ندا هستم ۱۷ ساله ساکن رشت. کلاس یازدهم در مقطع دبیرستان و رشته تربیت بدنی می‌خوانم.
پویایی و تحول	تغییر شرایط محیطی	تجربه زندگی بدون پدر	پدر و مادرم جدا شدند وقتی پنج‌ساله بودم...
جهانی شدن تجربیات زندگی روزمره	بسترهای جهانی فعالیت‌های فراغتی	شنیدن موسیقی خارجی	همه سبک موسیقی گوش می‌دهم... اما به سبک‌های خارجی و موزیک‌های انگلیسی و آمریکایی بیشتر تمایل دارم.
جهانی شدن تجربیات زندگی روزمره	الگوهای جهانی	دنبال کردن سلبریتی‌های خارجی	خواننده محبوب من یک خانم آمریکایی هست... در ۱۷ سالگی جایزه گرمی را برنده شد.
جهانی شدن تجربیات زندگی روزمره	بسترهای جهانی ارتباط	استفاده از شبکه‌های اجتماعی جهانی	اولین بار از طریق اینستاگرام با او و آهنگ‌هایش آشنا شدم...
جهانی شدن ارزش‌ها	جهان‌وطنی	باور به معیارهای جهانی	تأثیر این فرد روی من این بوده که حتی در سن کم هم می‌شود پیشرفت کرد...
روحیه انتقادی	انتقاد به فرهنگ جنسیتی	انتقاد به محدودیت‌های زن	او یک دختر خواننده‌ای هست که توانسته موفق شود و دختر بودن هیچ محدودیتی برای او نداشته...
جهانی شدن ارزش‌ها	پوشش به‌مثابه انتخاب شخصی	عدم باور به حجاب اجباری	من به حجاب علاقه‌ای ندارم و پوشش آزاد و راحت را می‌پسندم.
جهانی شدن ارزش‌ها	پوشش به‌مثابه انتخاب شخصی	عدم قضاوت پوشش دیگران	اما به افرادی که حجاب می‌کنند احترام می‌گذارم...
جهانی شدن تجربیات زندگی روزمره	بسترهای جهانی فعالیت‌های فراغتی	علاقه به مدهای جهانی	من علاقه خیلی زیادی به مد فشن دارم و همچنین به افراد مدلینگ علاقه دارم...
جهانی شدن تجربیات زندگی روزمره	الگوهای جهانی	تقلید از الگوهای خارجی	درسته که آن‌ها در خارج زندگی می‌کنند و می‌توانند پوشش متفاوتی داشته باشند...

تحول در درک از خود به مثابه شهروند جهانی...، اسمعیل زاده و همکاران | ۵۵

مقوله	زیرمقوله	مفهوم	داده خام
پویایی و تحول	جابجایی گروه مرجع از خانواده به دوستان	اختلاف بین نسلی در خانواده و فامیل	من از بچگی پدر و مادرم از هم جدا شدند... هرکدام ما نظر خودمان را داریم، بحث و اختلاف نظر بین ما سه نسل زیاد است.
پویایی و تحول	جابجایی گروه مرجع از خانواده به دوستان	اقبال بیشتر به دوستان در مقایسه با خانواده	مرد در داخل خانه ما نیست و از این موضوع خیلی خوشحالیم...
روحیه انتقادی	انتقاد به جامعه	انتقاد به شرایط اقتصادی جامعه	از زندگی در ایران راضی نیستم اگرچه ایران را دوست دارم...
روحیه انتقادی	انتقاد به جامعه	بی‌اعتمادی به دولت	اگر دولتی داشتیم که به مردم احترام می‌گذاشت...
اهمیت یافتن خود	خودمداری	خودباوری و اعتماد به نفس	من تصمیمی که می‌گیرم از همین لحظه شروع می‌کنم...
پویایی و تحول	تحرک جغرافیایی	علاقه به دیدن کشورهای دیگر	من رزمی فایت کار می‌کنم و دوست دارم به کشورهای دیگر برای مسابقات ورزشی بروم...
پویایی و تحول	تغییر	یادگیری مهارت‌های جانبی	من از همین الان می‌توانم بهترین ورزشکار باشم...
روحیه انتقادی	انتقاد به فرهنگ جنسیتی	انتقاد به نابرابری جنسیتی	زنان ایران زنان بسیار قوی هستند...
روحیه انتقادی	انتقاد به مدرسه	انتقاد به محتوای آموزشی در مدرسه	به نظرم مهم‌ترین دوره زندگی ما، دوره مدرسه است...
جهانی شدن ارزش‌ها	فرهنگ جنسی جدید	انتقاد به نبود آموزش‌های جنسی در ایران	در مدرسه به دخترها درباره میل جنسی می‌گویند... اما هیچ آموزش رسمی داده نمی‌شود.
جهانی شدن ارزش‌ها	فرهنگ جنسی جدید	انتقاد به تابوهای جنسی	قوانین جامعه به دختران همجنس‌خواه توجه ندارد.
روحیه انتقادی	انتقاد به مدرسه	انتقاد به محتوای آموزشی در مدرسه	مدارس ما آموزش نمی‌دهند، والدین هم آموزش نمی‌دهند...

مقوله	زیرمقوله	مفهوم	داده خام
جهانی‌شدن ارزش‌ها	پوشش به‌مثابه انتخاب شخصی	عدم باور به حجاب اجباری	به علت اجباری بودن است که بچه‌ها قوانین مربوط به پوشش را رعایت نمی‌کنند...
پویایی و تحول	تغییر	تغییر باورهای مذهبی	دولت ایران باعث شده حتی به دین هم شک کنم...
پویایی و تحول	تغییر	تغییر باورهای مذهبی	من خدا را قبول دارم اما به قرآن اعتقادی ندارم.
جهانی‌شدن تجربیات زندگی روزمره	بسترهای جهانی ارتباط	جایگزینی رسانه‌های اجتماعی با رسانه‌های توده‌ای	والدین ما آموزش نمی‌دهند، مدارس ما آموزش نمی‌دهند، ما به شکل دیگری خودمان یاد می‌گیریم.

در تمامی مراحل پژوهش، اصول اخلاقی مورد توجه قرار گرفت. مشارکت دانش‌آموزان کاملاً داوطلبانه و با رضایت آگاهانه ایشان و اولیای مدرسه و والدین ایشان انجام شد. هویت افراد با استفاده از نام‌های مستعار پنهان شد و کلیه داده‌ها به صورت محرمانه نگهداری شد تا از حریم خصوصی و امنیت روانی شرکت‌کنندگان صیانت شود.

یافته‌ها

پس از تحلیل داده‌های حاصل از مصاحبه‌ها، در نهایت ۵ مقوله اصلی به دست آمد. مقوله‌های اصلی عبارت‌اند از: جهانی‌شدن تجربیات زندگی روزمره، جهانی‌شدن ارزش‌ها، روحیه انتقادی، پویایی و تحول و اهمیت یافتن خود. جدول ۲ اطلاعات مربوط به مقوله‌های اصلی، زیر مقوله‌ها و مفاهیم را گزارش می‌کند.

جدول ۲- مقولات اصلی و زیر مقوله‌ها

مقوله‌های اصلی	زیر مقوله‌ها
جهانی شدن تجربیات زندگی روزمره	بسترهای جهانی فعالیت‌های فراغتی
	الگوهای جهانی
	بسترهای جهانی ارتباط
جهانی شدن ارزش‌ها	آزادی و تکثر
	پوشش به‌مثابه انتخاب شخصی
	فرهنگ جنسی جدید
	جهان‌وطنی
روحیه انتقادی	انتقاد به مدرسه
	انتقاد به فرهنگ جنسیتی
	انتقاد به جامعه
پویایی و تحول	جابجایی گروه مرجع از خانواده به دوستان
	تحرك جغرافیایی
	تغییر
اهمیت یافتن خود	خودمداری

مقوله اول: جهانی شدن تجربیات زندگی روزمره

دانش‌آموزان رشتی مشارکت‌کننده در پژوهش، به‌وضوح تحت تأثیر جهانی شدن در زمینه‌های مختلف زندگی روزمره خود قرار دارند. این تأثیر به‌ویژه در فعالیت‌های فراغتی آن‌ها مانند شنیدن موسیقی، دیدن فیلم، پوشش بر اساس مد و رجوع به رسانه‌های اجتماعی مشهود است. برای مثال، بسیاری از دانش‌آموزان به شنیدن موسیقی خارجی، دیدن فیلم‌های غیربومی و دنبال کردن مدهای جهانی علاقه‌مندند. همچنین آن‌ها سلبریتی‌های خارجی را دنبال می‌کنند و رفتارهای آن‌ها را تقلید می‌کنند.

امیرحسین در این باره می‌گوید: «من علاقه زیادی به مدهای جهانی دارم و همیشه سعی می‌کنم لباس‌هایی بپوشم که در کشورهای دیگر هم محبوب است.»
تأثیر رسانه‌های اجتماعی جهانی نیز بخش مهمی از تجربه زیسته این نوجوانان است. بسیاری از آن‌ها از اینستاگرام و تلگرام به‌طور گسترده استفاده می‌کنند و از طریق این رسانه‌ها، با الگوهای فرهنگی فراملی آشنا می‌شوند.

مهسا می‌گوید: «من خیلی وقت‌ها از اینستاگرام برای پیدا کردن الگوهای جدید استفاده می‌کنم... از طریق اینستاگرام می‌تونم با فرهنگ‌های مختلف آشنا بشم.»

این تجربیات روزمره، بستر شکل‌گیری نوعی درک جهانی‌شده از خود را فراهم می‌کند. مواجهه روزانه با سبک زندگی، زبان، مد، و روابط اجتماعی فراملی، به نوجوانان امکان می‌دهد تا خود را نه صرفاً در چارچوب محلی، بلکه در بستری گسترده‌تر و جهانی تصور کنند. آن‌ها از طریق مصرف رسانه‌ای و فرهنگی، با روایت‌هایی از زندگی در دیگر نقاط جهان، آشنا می‌شوند و به‌طور ناخودآگاه، موقعیت خود را در مقیاس جهانی بازاندیشی می‌کنند.

مقوله دوم: جهانی‌شدن ارزش‌ها

دانش‌آموزان مشارکت‌کننده با مفاهیم جهانی‌سازی ارزش‌ها در زندگی خود درگیر هستند. این مقوله به‌ویژه در حوزه‌هایی چون آزادی فردی، تنوع فرهنگی، انتخاب سبک زندگی، و باور به معیارهای جهانی قابل‌مشاهده است. بسیاری از آن‌ها آزادی را یک ارزش اساسی می‌دانند و تجربه زیسته خود را با جوامع غربی مقایسه می‌کنند.
سهراب می‌گوید: «در آمریکا و اروپا مردم خیلی راحت‌تر زندگی می‌کنن. منم آزادی رو یکی از مهم‌ترین چیزا تو زندگی می‌دونم.»
نگرش به تکثر فرهنگی نیز برجسته است. دانش‌آموزان احترام به تفاوت‌ها را لازمه زندگی در دنیای امروز می‌دانند.

تحول در درک از خود به مثابه شهروند جهانی...، اسمعیل زاده و همکاران | ۵۹

فاطمه می گوید: «ما باید یاد بگیریم که به دیگران احترام بگذاریم، حتی اگر فرهنگ‌ها و عقاید متفاوتی داشته باشند.»

همچنین آن‌ها نگرشی نسبتاً جهانی‌نگر به موضوعاتی چون پوشش، روابط انسانی و صلح جهانی دارند. به‌عنوان نمونه، پوشش را انتخابی فردی می‌دانند و با اجبار اجتماعی مخالفت می‌کنند. آرمان‌گرایی درباره صلح، عدالت و برابری نیز در اظهاراتشان دیده می‌شود.

نیکو می گوید: «من به صلح جهانی اعتقاد دارم. فکر می‌کنم همه مردم باید با هم خوب باشند و تبعیض‌ها از بین برود.»

مقوله سوم: روحیه انتقادی

این دانش‌آموزان در برابر وضعیت اجتماعی، فرهنگی و آموزشی خود، روحیه انتقادی فعالی دارند. این روحیه در نقد نهادهای آموزشی، هنجارهای اجتماعی و شرایط اقتصادی کشور ظاهر می‌شود. آن‌ها اغلب سیستم آموزشی را ناکارآمد می‌دانند و خواهان تغییری اساسی در نحوه آموزش هستند.

امیرحسین می گوید: «مدرسه بیشتر به حفظ کردن مطالب می‌پردازد تا اینکه به ما آموزش دهد چطور فکر کنیم و مشکلات را حل کنیم.»

بخشی از این نگاه انتقادی، معطوف به مسائل جنسیتی است. دانش‌آموزان دختر، به‌ویژه درباره جداسازی جنسیتی و تبعیض‌های اجتماعی معترض هستند.

نسترن می گوید: «چرا ما دخترها را از پسرها جدا می‌کنیم؟ این باعث می‌شود همه چیز رواز دید جنسیتی ببینیم.»

از سوی دیگر، بسیاری از دانش‌آموزان به ناکارآمدی‌های اقتصادی، نابرابری و ضعف حمایت اجتماعی نیز انتقاد دارند.

یکی از دانش‌آموزان می گوید: «اقتصاد ما خراب است و هیچ‌کس نمی‌تواند زندگی راحتی داشته باشد. دولت باید بیشتر برای مردم کاری بکند.»

مقاله چهارم: پویایی و تحول

دانش‌آموزان رشته مشارکت‌کننده نوعی پویایی مستمر و گرایش به تحول در جنبه‌های مختلف زندگی خود را به نمایش می‌گذارند. این پویایی در حوزه‌های اجتماعی، فرهنگی، هویتی و جغرافیایی بروز یافته و نشان می‌دهد که نوجوانان در حال عبور از وضعیت‌های تثبیت‌شده سنتی به سوی فضاها و متغیر هستند.

یکی از نمودهای بارز این تحول، آن است که این نوجوانان بیش از گذشته از خانواده فاصله گرفته و برای مشورت و تصمیم‌گیری به همسالان خود رجوع می‌کنند.

مهراب می‌گوید: «دوستان برای من بیشتر از خانواده اهمیت دارند... نظراتشان

برای من بیشتر ارزش دارد.»

علاوه بر تحولات اجتماعی، میل به جابجایی جغرافیایی نیز در میان این گروه قوی است. بسیاری از آن‌ها آرزوی مهاجرت یا تحصیل در کشورهای دیگر را دارند؛ که بیانگر نوعی افق جهانی در ذهنیت آن‌هاست.

امیرحسین می‌گوید: «خیلی دوست دارم به خارج از کشور بروم... قطعاً

می‌تواند آینده بهتری برای من فراهم کند.»

این دگرگونی‌ها همچنین در حوزه باورهای مذهبی و سبک زندگی نیز مشهود است. نوجوانان به دنبال بازاندیشی در باورهای سنتی هستند تا و نسخه‌ای فردی‌تر و انتخاب‌محور از زندگی را شکل دهند.

نیکو: «دیگر به‌طور کامل باورهای ... سنتی را نمی‌پذیرم... می‌خواهم برای

خودم راه جدیدی پیدا کنم.»

مقاله پنجم: اهمیت یافتن خود

در میان این دانش‌آموزان، یکی از گرایش‌های برجسته، تأکید بر خودشناسی، استقلال و ساختن هویت فردی است. این مقاله نشان می‌دهد که این نوجوانان بر توانمندی‌ها و ظرفیت‌های شخصی خود تمرکز دارند و سعی می‌کنند با اعتماد به نفس، مسیر

خود را ترسیم کنند.

مهراب می‌گوید: «برای من مهم‌ترین چیز این است که خودم را باور داشته

باشم... اگر خودم را قوی بینم، می‌توانم در هر زمینه‌ای موفق باشم.»

یکی از جنبه‌های بارز این هویت‌یابی فردی، تمایل به استقلال مالی است. این ویژگی

در بین دختران حتی قوی‌تر است. در نزد این جوانان تلاش برای رهایی از وابستگی

اقتصادی به خانواده، به‌مثابه گامی در مسیر قدرت‌یابی فردی تلقی می‌شود.

نیکو می‌گوید: «من دوست دارم مستقل باشم و از خودم حمایت مالی کنم...»

این باعث می‌شود احساس قدرت و آزادی بیشتری داشته باشم.»

همچنین، بسیاری از دانش‌آموزان ترجیح می‌دهند به‌جای ازدواج زودهنگام، بر رشد

تحصیلی و اهداف فردی خود تمرکز کنند. این انتخاب بازتابی از فردگرایی جدید و

مسئولیت‌پذیری شخصی در طراحی مسیر زندگی است.

فاطمه می‌گوید: «فعالاً فقط می‌خواهم روی خودم و پیشرفت تحصیلی‌ام

تمرکز کنم.»

نیاز به خلوت، تأمل درونی و داشتن فضای شخصی نیز نشان‌دهنده حرکت به‌سوی

خودشناسی آگاهانه و تلاش برای بازیابی هویت مستقل در میان فشارهای اجتماعی است.

شیوا می‌گوید: «گاهی فقط نیاز دارم با خودم خلوت کنم و به افکارم فکر

کنم... این لحظات برای من خیلی مهم هستند.»

مرور داده‌های حاصل از مصاحبه‌ها و مشاهده مشارکتی نشان می‌دهد که در تمامی

مقولات اصلی پژوهش، نشانه‌هایی از یک مضمون محوری مشترک به چشم می‌خورد. در

زیر مقولات مرتبط با سبک زندگی، انتخاب پوشش، استفاده از رسانه‌های فراملی، انتقاد به

نظام آموزشی، تمایل به مهاجرت، و تأکید بر استقلال فردی، نوعی جهت‌گیری مشترک

وجود دارد که به بازسازی هویت فردی در بستر جهان معاصر اشاره دارد. این جهت‌گیری

به شکلی مداوم و برجسته در داده‌ها تکرار شده و در قالب زبان، انتخاب‌ها و روابط

نوجوانان قابل مشاهده است.

در بین مصاحبه‌ها، عباراتی چون «من می‌خواهم خودم تصمیم بگیرم»، «دوستانم برایم مهم‌تر از خانواده‌اند»، «از طریق اینستاگرام با فرهنگ‌های دیگر آشنا می‌شوم»، یا «دوست دارم در خارج از کشور زندگی کنم» به صورت مکرر شنیده می‌شوند. این داده‌ها در کنار هم نشان می‌دهند که نوجوانان مشارکت‌کننده، تحت تأثیر جهانی شدن، در حال ساختن نوعی خودپنداره تازه هستند. آن‌ها دیگر صرفاً به خود در چارچوب‌های محلی و خانوادگی نگاه نمی‌کنند، بلکه در حال شکل دادن به برداشتی از خود هستند که با ارزش‌ها و الزامات جهان امروز درگیر است.

بر این اساس، مقوله اصلی در این پژوهش، «درک از خود به مثابه شهروند جهانی» است. این مفهوم درون همه مقولات فرعی قابل‌ردیابی است و به صورت ضمنی یا آشکار در داده‌های میدانی انعکاس یافته است. این درک، نه تنها یک برداشت ذهنی یا آرمانی، بلکه بازتاب تجربه زیسته نوجوانان در مواجهه با رسانه‌ها، ساختارهای آموزشی، و روابط اجتماعی در عصر جهانی شدن است.

بحث و نتیجه‌گیری

این پژوهش با هدف بررسی تأثیر جهانی شدن بر درک نوجوانان از «خود به مثابه شهروند جهانی» انجام شد. یافته‌ها نشان داد که جهانی شدن نه صرفاً به عنوان یک فرآیند بیرونی یا ساختاری، بلکه به مثابه یک تجربه زیسته، در زندگی روزمره دانش‌آموزان رسوخ یافته و بر ابعاد گوناگون هویت، نگرش‌ها، انتخاب‌ها و الگوهای ارزشی آن‌ها اثر گذاشته است. این فرآیند در داده‌های مردم‌نگارانه، نه به صورت انتزاعی بلکه در رفتار، زبان، روابط و دغدغه‌های ذهنی نوجوانان قابل‌ردیابی بود. بر همین مبنای مقوله هسته پژوهش «درک از خود به مثابه شهروند جهانی» شکل گرفت؛ مفهومی که به طور پیوسته در همه مقولات اصلی پدیدار شد.

در مقوله «جهانی شدن تجربیات روزمره»، یافته‌ها حاکی از آن است که دانش‌آموزان از طریق سبک‌های موسیقی، فیلم‌های بین‌المللی، بازی‌های آنلاین، لباس و مد، و الگوهای

تحول در درک از خود به مثابه شهروند جهانی...، اسمعیل زاده و همکاران | ۶۳

مصرفی، با جریان‌های جهانی در تعامل هستند. آن‌ها این تجربه‌ها را نه صرفاً به‌عنوان سرگرمی، بلکه به‌عنوان دریچه‌ای برای درک یک جهان متفاوت و باز، تلقی می‌کردند. برای بسیاری از آن‌ها، مواجهه با فرهنگ‌های دیگر به معنای عبور از مرزهای محدود محلی و ورود به سپهر تازه‌ای از «خود» بود. برخی دانش‌آموزان به‌صراحت بیان کردند که علاقه به موسیقی غربی یا برنامه‌های خارجی، به آن‌ها حس تعلق به جهانی گسترده‌تر می‌دهد؛ جهانی که در آن انتخاب، آزادی و تنوع، ارزش‌هایی پذیرفته شده هستند.

در همین زمینه، پدیده ارتباطات فراملی، به‌ویژه از طریق رسانه‌های اجتماعی، نقش مهمی در تجربه جهانی‌شدن نوجوانان ایفا کرده است. تعامل با دوستان مجازی از کشورهای دیگر، آشنایی با زبان‌های خارجی، یا مشاهده سبک‌های زندگی در پلتفرم‌هایی چون اینستاگرام و یوتیوب، همه نمونه‌هایی از فرایند تغییر مرجعیت اجتماعی است. به عبارتی، نوجوانان دیگر صرفاً تحت تأثیر خانواده یا مدرسه نیستند؛ بلکه در ساخت هویت خود، شبکه‌ای از منابع جهانی را فعالانه فراخوانی می‌کنند. این امر، در برخی مصاحبه‌ها با جملاتی مانند «ما شبیه دنیا فکر می‌کنیم، نه فقط ایران» بازتاب یافته بود.

مقوله دوم، یعنی «جهانی‌شدن ارزش‌ها»، نشان داد که نوجوانان در معرض تحولاتی هستند که نظام‌های ارزشی سنتی را با چالش مواجه می‌کند. برای مثال، تأکید بر آزادی در انتخاب پوشش، انتقاد از محدودیت‌های جنسیتی، و ارزش‌گذاری بر تنوع و چند فرهنگی، از جمله مواردی بود که دانش‌آموزان با الهام از الگوهای جهانی مطرح می‌کردند. این ارزش‌ها، اگرچه در بستر محلی هنوز گاه با مقاومت مواجه می‌شوند؛ اما در ذهن نوجوانان، به معیارهای مقبول اخلاقی و اجتماعی بدل شده‌اند. به‌ویژه دختران مشارکت‌کننده بر «حق انتخاب» و «فردیت» تأکید داشتند و آزادی‌های جنسیتی را به‌عنوان شاخص جهانی‌شدن فرهنگی، مکرراً با موقعیت ایران مقایسه می‌کردند.

در مقوله «روحیه انتقادی»، مصاحبه‌ها حاکی از آن بود که دانش‌آموزان نه تنها از برخی سیاست‌های اجتماعی و فرهنگی داخلی انتقاد می‌کنند، بلکه این انتقادها را با معیارهای جهانی می‌سنجند. مفاهیمی مانند آزادی بیان، عدالت، حقوق زنان و آینده‌نگری

سیاسی، در ارزیابی دانش آموزان نسبت به وضعیت کشور مؤثر بوده است. نکته جالب آنکه این انتقادات نه از منظر صرفاً شکایت‌محور، بلکه با رویکردی فعالانه و مسئولانه ابراز می‌شد. برخی نوجوانان به صراحت گفتند که ایران باید با جهان هماهنگ‌تر باشد و از تجارب جهانی بیاموزد. این سخنان، نماد ظهور نوعی آگاهی مدنی و جهانی در نسل جدید است.

مقوله «پویایی و تحول» نیز به خوبی نمایانگر تغییر در ساختارهای اجتماعی نوجوانان است. تمایل آن‌ها به استقلال از خانواده، افزایش اهمیت گروه همسالان، و جابجایی مرجعیت ارزشی، مؤید آن است که پیوند با امر جهانی موجب نوعی جابه‌جایی در پیوندهای اجتماعی سنتی شده است. نوجوانان در پاسخ‌های خود تأکید کردند که دوستان، رسانه‌های جهانی و تجربیات دیجیتال، نقش بیشتری در شکل‌گیری هویتشان ایفا می‌کند. بسیاری از آن‌ها به تمایل خود برای «تجربه جهان»، «تحصیل در خارج» یا حتی مهاجرت اشاره کردند؛ نشانه‌هایی که از دگرگونی در افق‌های زندگی و درک تازه‌ای از مسیر آینده خبر می‌دهد. در واقع، جهانی‌شدن برای این نوجوانان، بیش از آنکه یک مفهوم نظری باشد، بخشی از چشم‌انداز زیسته آنان برای زندگی است.

در مقوله نهایی، یعنی «اهمیت یافتن خود»، نوعی خودآگاهی فردی و تمایل به ساختن هویت مستقل دیده می‌شود. نوجوانان به‌ویژه دختران، بر استقلال مالی، قدرت تصمیم‌گیری فردی، نیاز به خلوت و تفکر شخصی تأکید داشتند. آن‌ها خود را نه فقط عضوی از خانواده یا جامعه محلی، بلکه به‌مثابه افرادی متمایز با حقوق، دغدغه‌ها و ارزش‌های شخصی می‌بینند. این رویکرد، نشان‌دهنده گذار از هویت‌های جمعی به سوی بازتعریف فردی از «خود» در چارچوب جهانی است؛ پدیده‌ای که به‌ویژه در جوامعی با ساختارهای هنجاری بسته‌تر، اهمیت مضاعف می‌یابد.

یافته‌های این پژوهش با بخش مهمی از پژوهش‌های پیشین هم‌راستا است. برای مثال، همسویی روشنی با نتایج پژوهش حمیدی و صفر فرزی (۱۴۰۲) مشاهده می‌شود که تأثیر جهانی‌شدن بر هویت فرهنگی جوانان ایرانی و گرایش به ارزش‌های جهانی را برجسته

تحول در درک از خود به مثابه شهروند جهانی...، اسمعیل زاده و همکاران | ۶۵

کرده‌اند. همچنین، نتایج این مطالعه با پژوهش‌های بین‌المللی مانند پیس و گرنادا (۲۰۲۲) و چیا و همکاران (۲۰۲۱) هم‌راستا است که نقش آموزش‌های بین‌فرهنگی و تجربه‌های جهانی را در شکل‌گیری نگرش جهانی تأیید کرده‌اند. از سوی دیگر، یافته‌هایی چون تأکید بر استقلال فردی و نقد ساختارهای آموزشی، با پژوهش رویاب و امجد (۲۰۲۰) در پاکستان مشابه است که آموزش شهروندی جهانی را ابزاری برای کاهش بحران هویتی معرفی کرده‌اند. با این حال، تفاوت‌هایی نیز قابل‌شناسایی است؛ در حوزه فرهنگی نوجوانان ایرانی در برابر برخی ارزش‌های جهانی، در مقایسه با نمونه‌هایی مانند پژوهش کدیوال و درانی (۲۰۱۸)، رویکرد دیگری دارد. همچنین، روحیه انتقادی قوی نوجوانان نسبت به ساختارهای داخلی آموزش و سیاست، در این پژوهش برجسته بود. مسئله‌ای که از بسیاری از مطالعات پیشین غائب بوده و احتمالاً به ویژگی‌های خاص بافت اجتماعی ایران بازمی‌گردد.

این پژوهش نشان داد که فرآیند جهانی‌شدن در حال بازتعریف درک نوجوانان از خود، جامعه، و آینده است. نوجوانان مشارکت‌کننده در پژوهش، صرفاً در چارچوب هویت‌های ملی یا سنتی نمی‌اندیشند، بلکه از طریق مواجهه با فرهنگ‌ها، ارزش‌ها و تجارب جهانی، در حال شکل‌دهی به نوعی هویت ترکیبی، پویا و چندلایه‌اند. درک از خود به مثابه شهروند جهانی، نه یک شعار، بلکه بازتاب تجربه زیسته نوجوانانی است که جهان را می‌شناسند، نقد می‌کنند و با آن وارد گفت‌وگو می‌شوند. این یافته‌ها، نظام آموزشی، نهادهای فرهنگی، و سیاست‌گذاران را با چالشی اساسی روبه‌رو می‌سازد: چگونه می‌توان ظرفیت‌ها و چالش‌های این دگرگونی هویتی را درک، هدایت و تقویت کرد؟

محدودیت‌های پژوهش

علی‌رغم تلاش پژوهشگر برای پوشش ابعاد مختلف تجربه نوجوانان، این پژوهش نیز با محدودیت‌هایی مواجه بود. نخست آنکه تحقیق صرفاً در شهر رشت و با نمونه‌ای کوچک از دانش‌آموزان انجام شد که امکان تعمیم را از ما می‌گیرد اما کماکان امکان

ظهور نظریه و شناخت را فراهم کرده است. دوم، تمرکز بر دانش آموزان دبیرستانی باعث شد دیدگاه گروه‌های دیگر تأثیرپذیر از جهانی شدن، نظیر والدین یا معلمان، بررسی نشود. همچنین، برخی موضوعات به دلیل حساسیت‌های فرهنگی یا محدودیت‌های نهادی، با احتیاط از سوی مشارکت‌کنندگان مطرح شد؛ و امکان تعمیق برخی مصاحبه‌ها را محدود ساخت.

پیشنهادهای کاربردی

۱. بازنگری در محتوای درسی: لازم است مفاهیمی چون شهروندی جهانی، حقوق بشر، تنوع فرهنگی و تفکر انتقادی به‌طور مشخص در برنامه‌های درسی گنجانده شود. دروس مطالعات اجتماعی، ادبیات و حتی زبان خارجی می‌توانند بستر مناسبی برای این موضوع باشند.

۲. توانمندسازی معلمان: آموزش معلمان برای مواجهه با تحولات فرهنگی و جهانی شدن ضروری است. معلمان باید بتوانند از رهیافت‌های بین فرهنگی استفاده کرده و فضای کلاس را به بستری برای گفت‌وگوی آزاد، تفاهم و احترام متقابل بدل کنند.

۳. گسترش تجربه‌های بین فرهنگی: طراحی برنامه‌هایی چون تبادل مجازی، پروژه‌های مشترک با مدارس خارجی، یا استفاده از منابع رسانه‌ای بین‌المللی می‌تواند به تقویت دید جهانی در دانش‌آموزان کمک کند.

۴. توجه به روایت‌های زیسته دانش‌آموزان: لازم است سیاست‌گذاران به‌جای تحمیل الگوهای رسمی از بالا، به روایت‌های واقعی نوجوانان گوش دهند و در سیاست‌های فرهنگی، تربیتی و آموزشی، صدا و تجربه آنان را لحاظ کنند.

۵. آموزش سواد رسانه‌ای جهانی: در مواجهه با گستردگی اطلاعات و فرهنگ‌های دیجیتال، تربیت دانش‌آموزانی که بتوانند محتوای جهانی را تحلیل، نقد و استفاده آگاهانه کنند، از اهمیت بالایی برخوردار است.

تحول در درک از خود به مثابه شهروند جهانی...، اسمعیل‌زاده و همکاران | ۶۷

۶. پژوهش‌های میان‌رشته‌ای تکمیلی: مطالعات آتی می‌توانند با رویکردهای جامعه‌شناختی، روان‌شناختی و مردم‌نگارانه، در مناطق مختلف ایران، یا بر سایر گروه‌ها مانند والدین، معلمان، یا کودکان تمرکز کنند تا تصویر جامع‌تری از تحولات هویتی در بستر جهانی شدن ارائه دهند.

تعارض منافع

تعارض منافع وجود ندارد.

سپاسگزاری

از کلیه کسانی که در انجام این تحقیق همکاری داشتند سپاسگزاریم.

ORCID

Zhara EsmailZadeh Limudehi

<http://orcid.org/0009-0008-5748-3329>

Soheila Alirezanejad

<http://orcid.org/0000-0002-0300-3464>

Mohammad Mahdi Rahmati

<http://orcid.org/0000-0002-8695-6630>

منابع

- آزاد ارمکی، تقی و اکبری، حامد. (۱۳۹۱). «فهم ماهیت جامعه ایرانی بر اساس الگوی گذران اوقات فراغت نسل جوان»، *مطالعات و تحقیقات اجتماعی در ایران*، دوره ۱، شماره ۱: ۴۵-۶۲.
- ازکیا، مصطفی؛ احمدرش، رشید و پارتازیان، کامبیز. (۱۳۹۶). *روش‌های تحقیق کیفی: از نظریه تا عمل (جلد سوم)*. تهران: انتشارات کیهان.
- ابوالحسنی، فاطمه؛ فرهمند، مهناز و افراسیابی، احسان. (۱۴۰۳). «راهبرد شهروندان جوان در عرصه مطالبات بی‌پاسخ: مطالعه کیفی در شهر یزد»، *پژوهش‌های راهبردی مسائل اجتماعی ایران*، دوره ۴، شماره ۱: ۱۲-۲۹.
- اسلامی، روح‌الله. (۱۳۹۳). «تکنولوژی اطلاعات و سیاست به‌مثابه متون متحول برای سیاست‌گذاری»، *سیاست‌های راهبردی و کلان*، دوره ۲، شماره ۶: ۱۲۹-۱۵۶.
- امام‌جمعه زاده، حسن؛ احمدی، محمد و اسماعیلی، سعید. (۱۳۹۳). «اثرات جهانی شدن بر فرهنگ بومی و تغییرات اجتماعی در خاورمیانه»، *پژوهش‌های فرهنگی خاورمیانه*، دوره ۲، شماره ۴: ۲۳-۳۹.
- باقری، مجید؛ حسین زاده، علی و هاشمی، ناصر. (۱۳۹۴). «بررسی تأثیر جهانی شدن بر هویت قومی»، *دومین همایش ملی پژوهش‌های نوین در حوزه علوم انسانی و مطالعات اجتماعی ایران*: ۱۲۳-۱۴۲.
- بخارایی، سعید؛ شربتیان، محمدحسن و کبیری، لایلا. (۱۳۹۶). «تحلیل جامعه‌شناختی وضعیت شهروندی فرهنگی در شهر تنکابن»، *جامعه‌شناسی کاربردی*، دوره ۷، شماره ۳: ۴۵-۶۲.
- رایجیان اصلی، کامران و رحیمی نژاد، اسماعیل. (۱۴۰۲). «سیاست‌گذاری جنایی و نقش جرم‌شناسی فرهنگی در تغییرات سیاستی»، *مطالعات حقوق تطبیقی*، دوره ۱۱، شماره ۲۱: ۲۵۹-۳۰۲.
- رشتیانی، آذر و سیف‌اللهی، سیف‌اله. (۱۳۹۵). «سنجش زمینه جامعه‌شناختی شکل‌گیری و توسعه شهروندی جهانی در میان جوانان»، *مطالعات راهبردی جوانان و ورزش*، دوره ۳، شماره ۲: ۳۳-۵۰.
- سطوتی، جعفر. (۱۳۹۲). «مطالعه تطبیقی مفاهیم مربوط به جوانان در ایران و جهان»، *مطالعات راهبردی جوانان و ورزش*، دوره ۲، شماره ۱: ۱۸-۳۵.
- شیرینی، سارا؛ صیامی، امیر؛ ناییبی، مهدی؛ صیامی، احسان و نایب پور، علی. (۱۴۰۲). «آموزش شهروندی جهانی و پیامدهای آن برای اهداف برنامه درسی در عصر جهانی شدن»، *اولین همایش بین‌المللی معلمان برتر و مدارس پیشرو در هزاره سوم*: ۵۲-۷۴.

تحول در درک از خود به مثابه شهروند جهانی...، اسمعیل زاده و همکاران | ۶۹

- صبوری خسروشاهی، حبیب. (۱۳۸۹). «آموزش و پرورش در عصر جهانی شدن؛ چالش‌ها و راهبردهای مواجهه با آن»، *مطالعات راهبردی سیاست‌گذاری عمومی*، دوره ۱، شماره ۴: ۸۷-۱۰۴.
- صدفی، زهرا و بابایی، اعظم. (۱۳۹۴). «بحران‌های سیاسی، شبکه‌های اجتماعی و جامعه‌پذیری سیاسی رسانه‌ای جوانان»، *مطالعات راهبردی جوانان و ورزش*، دوره ۵، شماره ۳: ۴۲-۵۸.
- صفری شالی، رضا و موالیی، علی. (۱۳۹۰). «بررسی تأثیر رسانه‌های جهانی بر هویت فرهنگی جوانان»، *مطالعات راهبردی سیاست‌گذاری عمومی*، دوره ۲، شماره ۵: ۴۵-۶۸.
- علیزاده اقدم، محمدباقر؛ بنی‌فاطمه، حسین؛ عباس زاده، محمد و سلطانی بهرام، سعید. (۱۳۹۶). «شهروندی بوم‌شناختی و هوش معنوی (مورد مطالعه: شهروندان شهر تبریز)»، *جامعه‌شناسی کاربردی*، دوره ۲۸، شماره ۳: ۷۹-۹۸.
- فرهمند، مهناز؛ جواهرچیان، ندا و هاتفی‌راد، لیدا. (۱۳۹۳). «جهانی‌شدن فرهنگ و بازانندیشی تعاملات جنسی (مورد مطالعه، جوانان شهر یزد)»، *مطالعات راهبردی سیاست‌گذاری عمومی*، دوره ۵، شماره ۱۴: ۱۷۵-۲۰۴.
- قادر زاده، امید و غفوری، محمد. (۱۴۰۳). «جامعه‌پذیری سیاسی در بستر قومیت: تحلیل روایت جوانان سنندجی»، *جامعه‌شناسی کاربردی*، دوره ۶، شماره ۴: ۱۵-۳۲.
- کشاورز، یوسف. (۱۳۹۰). «جهانی‌شدن و ضرورت آموزش‌های شهروندی جهانی»، *مطالعات راهبردی سیاست‌گذاری عمومی*، دوره ۲، شماره ۵: ۲۵-۴۰.
- مدبر، روح‌الله؛ کلاشلو، هادی. (۱۳۹۶). «نقش دیپلماسی جوانان در روابط خارجی دولت‌ها»، *مطالعات راهبردی جوانان و ورزش*، دوره ۴، شماره ۲: ۸۸-۱۰۵.
- مراد زاده، مهدی و شاکری، فاطمه. (۱۳۹۵). «بررسی تأثیر جهانی‌شدن بر فرهنگ سیاسی و اجتماعی در عراق و سوریه»، *پژوهش‌های علوم سیاسی و اجتماعی*، دوره ۹، شماره ۳۲: ۱۰۷-۱۲۱.
- نیک‌خلق، مسعود. (۱۳۹۱). «نقش تکنولوژی‌های نوین در هویت فرهنگی جوانان»، *همایش ملی بررسی مسائل فرهنگی و اجتماعی جوانان*: ۷۹-۹۴.

- Ariely, Gal. (2017). Global Identification, Xenophobia, and Globalization: A Cross-National Exploration. *International Journal of Psychology*, 52(4), 56-72.
- Appiah, Kwame Anthony. (2006). *Cosmopolitanism: Ethics in a World of Strangers*. W. W. Norton & Company.

- Appadurai, Arjun. (1996). *Modernity at Large: Cultural Dimensions of Globalization*. University of Minnesota Press.
- Beribe, Tariq. (2023). The Impact of Globalization on Content and Subjects in the Curriculum in Madrasah Ibtidaiyah: Challenges and Opportunities. *International Journal of Islamic Education*, 5(3), 88–105.
- Beck, Ulrich. (1992). *Risk Society: Towards a New Modernity*. Sage.
- Beck, Ulrich. (1995). *Ecological Politics in an Age of Risk*. Polity Press.
- Beck, Ulrich. (1999). *World Risk Society*. Polity Press.
- Beck, Ulrich. (2000). *What Is Globalization?* Polity Press.
- Castells, Manuel. (1996). *The Rise of the Network Society*. Blackwell.
- Chiba, Satoshi; Sustarsic, Marko; & Perriton, Laura. (2021). Investigating Effective Teaching and Learning for Sustainable Development and Global Citizenship: A Systematic Review. *International Journal of Educational Development*, 50(4), 32–45.
- Delanty, Gerard. (2000). *Citizenship in a Global Age: Society, Culture, Politics*. Open University Press.
- Dyrness, Andrea. (2021). Rethinking Global Citizenship Education with/for Transnational Youth. *Comparative Education Review*, 65(2), 144–167.
- Giddens, Anthony. (2009). *Sociology* (6th ed.). Polity Press.
- Giddens, Anthony. (1990). *The Consequences of Modernity*. Stanford University Press.
- Giddens, Anthony. (1991). *Modernity and Self-Identity: Self and Society in the Late Modern Age*. Polity Press.
- Giddens, Anthony. (1999). *Runaway World: How Globalization Is Reshaping Our Lives*. Profile Books.
- Hamidi, Hossein; & Sarfarazi, Mahdi. (2010). Globalization and Human Resources Management. *Strategic Studies of Public Policy*, 1(1), 1–48.
- Harvey, David. (1989). *The Condition of Postmodernity: An Enquiry into the Origins of Cultural Change*. Blackwell Publishers.
- Harvey, David. (2005). *A Brief History of Neoliberalism*. Oxford University Press.
- Held, David; & McGrew, Anthony. (2007). *Globalization/Anti-Globalization: Beyond the Great Divide*. Polity Press.
- Held, David. (1995). *Democracy and the Global Order: From the Modern State to Cosmopolitan Governance*. Stanford University Press.
- Isin, Engin Fuat; & Turner, Bryan S. (Eds.). (2002). *Handbook of Citizenship Studies*. Sage.

- Kadiwal, Laila; & Durrani, Naureen. (2018). Youth Negotiation of Citizenship Identities in Pakistan: Implications for Global Citizenship Education in Conflict Contexts. *British Journal of Educational Studies*, 66(4), 471–492.
- Mansouri, Fethi; Johns, Andrew; & Marotta, Vince. (2017). Critical Global Citizenship: Contextualising Citizenship and Globalization. *Journal of Global Studies*, 11(3), 310–327.
- Marshall, Thomas Humphrey. (1950). *Citizenship and Social Class*. Cambridge University Press.
- Pathak-Shelat, Monika. (2018). Social Media and Youth: Implications for Global Citizenship Education. *Journal of Digital Education and Society*, 12(4), 203–220.
- Rubab, Mehwish; & Amjad, Nadia. (2020). Global Citizenship Education: Values to Be Taught in the Light of the Rising Identity Crisis. *Journal of Global Studies*, 21(1), 45–67.
- Scott, John; & Cnaan, Ram A. (2020). Youth and Religion in an Age of Global Citizenship Identification: An 18-Country Study of Youth. *Journal of Religion and Society*, 22(1), 112–129.
- Sen, Amartya. (2006). *Identity and Violence: The Illusion of Destiny*. W. W. Norton & Company.
- Smith, Jackie; Chykina, Veronica; & Ikoma, Shun. (2017). Global Citizenship and the Importance of Education in a Globally Integrated World. *Educational Studies*, 53(4), 365–379.
- Turner, Bryan S. (1993). Contemporary Problems in the Theory of Citizenship. In Bryan S. Turner (Ed.), *Citizenship and Social Theory* (pp. 1–18). Sage.
- United Nations. (1948). *Universal Declaration of Human Rights*. United Nations.
- Yepes, Laura; & Granada, Carlos. (2022). Students' Self-Perception of Social, Emotional, and Intercultural Competences: A Qualitative Analysis. *Journal of Intercultural Education*, 13(2), 110–127

استناد به این مقاله: اسماعیل زاده لیموده، زهرا؛ علیرضا نژاد، سهیلا و رحمتی، محمد مهدی. (۱۴۰۴). تحول در درک از خود به مثابه شهروند جهانی: مطالعه‌ای بر تجربه زیسته دانش‌آموزان دبیرستانی شهر رشت، فصلنامه برنامه‌ریزی رفاه و توسعه اجتماعی، ۱۶(۶۵)، ۳۵–۷۱.

Social Development and Welfare Planning Journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.